

Gustaf Adolfs Akademiens Estlands- svenska undersökning

Nya frågor från Landsmåls- och Folkminnes-
arkivet i Uppsala.

Av läroverksadjunkten NILS TIBERG.

Denna gång gäller frågorna *bondejorden* och dess indelning i gamla tider. I det gamla ståndssamhället var ju det mesta *adelsjord*, *kyrkojord* eller *kronojord*. Hur låg nu byns jord i förhållande till andra jordar? Vilka olika slag av jord hade bonden: Gården i byn: dess genom inhägnad skilda delar: *framgård?* *ingård?* *nötgård?* *tuffelland?* *tomt?* *rovland?* — Gör en skiss över gården, *hus o heim*, med byggningar och gårdsgrändar, grindar eller vinterled. Beskriv bondens andel i byns sammanhängande åkerområde (hette det *gårda?*) före det skifte, som tog bort de många smala jordstyckena. (Hur kallades dessa?) Fanns det smärre, ensamt liggande inhägnade åkrar: *horva*, *tomt*, *sved*, *stycke* (ännu andra namn)? Andelar i ängsmark: enskilda större delar av gammalt (*hoa*, *pott*, *koppel?*) förutom de långsmala andelarna? (Hur kallades de jämbreda? de smalnande?) Fanns det gemensamma slättermarker, vilkas hö man måste dela upp, eventuellt lottas ut? Andelar i skog eller rätt till virke i skog (kronans eller godsherrns): känner man, annat än från Dagö, rätten att få tallar till *brölloppärkar* att klä stugan med invändigt och vanan att olovandes ta även *julpärkar* till samma användning? Andel i *vallplats'n*, *kare-valln* eller hur den hette? Fanns det i gammal tid någonsin delar därav, hägnade som enskild egendom? Bondens andel i släketäkten på stranden (*ker hläck*, *oak hläk*); hans andel i fiskevatten och strandbodar. Händes det att man delade upp fiskeplatserna årsvis, så att man fick ny fiskeplats för varje år? Hade vissa byar egna fiskeställen? Gav sig alla av samtidigt, tävlande om att hinna först fram? Fick den, som kom först, någon särskild förmån, som kunde kallas t. ex. *berd?*

Vill man skildra allt detta, så är det säkerligen till god hjälp att först på ett större papper rita ut byns läge på ett ungefär samt belägenheten av *gårda*, ängsmark, bondeskog, vallplats och strand.

Men skildra nu också hur olika byns invånare kunde äga. — Fanns ord som *hel-bonde*, *hel-lands*, *helt-hemman* (*halvt-* osv.), *fir-vikors-* (eller *fir-vikos-*) *land* (*tre-* osv.)? Hur mycket ägde dessa olika? Hur mycket — eller litet — hade en *lösman*? Hur mycket minns de äldsta runöborna om lösmännen på ön och deras levnadsvillkor: *Backman* (eller *backman?*), *Smejen*, *Glabbas*, *Lass*, *Mickels Mickel*, *Melders* och han som hade slätter vid *Sjustaka* för att han hjälpte till med prästgårdens skötsel?

Känner man något ord för en småbonde som på herrgården gjorde blott *en dag till fots*, dvs. utan ox eller häst? Känner man till, annorstädes än på Dagö, ordet *räik* (*raik*) för hushållet, *perja*? Minns man ordet *krok* som namn på en småbondes jord? Har man ordet *sner*, *sner-land*, *sner-sticke* för de långsmala åkerjordstyckena? Finns uttryck som *ätt-alns-bond*, *siäx-alns-bond* (kanske uttalat *ättans-*, *siäxans-*)? Vad innebar uttrycket? Hur mycket ägde en *stångs-bond*?

På vilka orter, i vilka byar fanns det *bol*, och var har man aldrig hört talas om *bol*? Hur många bönder var det *opa bole*? Hade de gemensam arbetsplikt, gemensamma utskylder till herrn? Arbetade de tillsammans för egen räkning eller fick man hjälp vid *talku* främst från släkten i gammal tid? Har man hört uttalet *bor* eller *bord* jämte *bol*? Känner man hur stort ett *vack-land* var? Har man motsvarighet till dagösvenskans uttryck om en vanlig bondes areal: *Tätt lande jär tiu åders värt* »Denna gård har 20 årders värde.» Kände man den tyska jordupp-skattningen i *hakar*, estn. *adra-maa*?

Den som nu inte kan ge svar på alla dessa frågor må gärna välja ut ibland dem efter behag. Skriv gärna även om det som rinner i minnet vid läsningen av frågorna. Uppgiv alltid vilken tid som avses, resp. vad som gäller än. De som är yngre kan göra stor nytta genom att noga fråga ut de äldre, som inte se att skriva. Men nämn då deras namn, ålder och hemby, liksom eget namn, ålder och hemby. Tala också om, ifall far eller mor varit från annan ort än den som skildringen avser.

Landsmåls- och Folkminnesarkivets förra utfrågning i tidningen, ett led i det övriga alltjämt fortgående arbetet med frågelistor, har när detta skrives just avslutats, och svaren ha sålunda ännu inte kunnat jämföras. Det hindrar inte att, tills Kustbon kommer nästa gång, sända in svar på ovanstående frågor. Skicka svar när som helst, men före utgången av januari. — Alla som sända in svar, få ersättning för sina bidrag och resultatet skall tillkännages i Kustbon, det blir tävlingsreglerna den här gången. — Den som så önskar, får mer än gärna skriva till *Landsmålsarkivet*, *Uppsala*, och beställa papper och kuvert. Skriv eljes helst på vanlig brevkvalt, sådant brevpapper som säljes i block, men bara på ena sidan.

En fröjdefull jul tillönska vi alla våra estlandssvenska vänner, som medverka i insamlingsarbetet, vare sig de bidraga skriftligen med beskrivningar och teckningar, eller som sagesmän för dem som skriva. Inte minst tacka vi dem som tålmodigt hjälpa till vid våra muntliga utfrågningar.